

Деякі питання участі спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій у провадженнях щодо шахрайства

Наталія Павлова

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки, Дніпровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1572-4648>, e-mail: Pavlova_Natalia_vvv@ukr.net

Участь спеціаліста у кримінальних провадженнях є однією із найпоширеніших форм застосування спеціальних знань. Висвітлено особливості участі деяких спеціалістів у провадженнях щодо шахрайства. Особливу увагу приділено фаховій допомозі спеціалістів у галузі комп'ютерних технологій.

Ключові слова: спеціаліст; шахрайство; провадження; розслідування.

Some Issues of Participation of Specialist During Investigative (Detective) Actions in Fraud Proceedings

Natalia Pavlova

The participation of a specialist in criminal proceedings is one of the most common forms of using specialized knowledge. The features of the participation of a number of specialists in fraud proceedings are highlighted. Special attention is paid to the professional assistance of specialists in the field of computer technology.

Keywords: specialist; fraud; proceedings; investigation.

Участь спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій у провадженнях щодо розслідування шахрайства є однією із найпоширеніших форм застосування спеціальних знань. Найчастіше спеціалістів запрошують під час проведення допиту (56 %); обшуку (95 %); тимчасового доступу до речей та документів (67 %); огляду місця події (100 %); огляду документів, зокрема електронних (98 %); огляду комп'ютерної техніки (98 %); відібрання зразків для проведення експертизи (86 %); слідчого експерименту (24 %) та ін.

З-поміж усіх видів спеціалістів традиційно у провадженнях даної категорії найчастіше бере участь спеці-

аліст-криміналіст для виявлення, фіксування та правильного вилучення слідів кримінального правопорушення, здійснення фото- та відеознімання тощо. Натомість специфіка шахрайства зумовлює необхідність запрошувати спеціалістів різних профілів. Зокрема, залежно від сфери, у якій учинено шахрайство, у кримінальних провадженнях даної категорії залучають таких спеціалістів: представників кредитно-фінансового сектору; банківських працівників; представників туристичного бізнесу та сфери працевлаштування; представників страхових компаній; представників будівельних компаній; економістів; бухгалтерів; нотаріусів; ріелторів; державних реєстраторів та ін.

Незважаючи на те що участь спеціаліста під час проведення слідчої (розшукової) та іншої процесуальної дії має консультативний характер, деякі слідчі перекладають на них проведення допиту. Щодо цього В. Плетенець та А. Балюра слушно зауважують, що в результаті таких дій не встановлюються необхідні обставини, а процесуальна дія має формальний характер [1], на цьому наголошує й В. Циркаль, який рекомендує спеціалісту не втручатися у процес проведення слідчої (розшукової) дії, а лише спостерігати та занотовувати [2].

У цьому розрізі В. Бідняк зауважує, що слідчий або оперуповноважений, що діє за дорученням слідчого, під час розслідування кримінальних правопорушень, по-перше, повинен уже бути підготовленим до допиту, по-друге, присутність третьої особи може стати на заваді зізнанню фігурантів. За таких умов учений пропонує застосовувати консультативну допомогу фахівців ще до проведення безпосереднього допиту [3].

Утім, на нашу думку, слідчий повинен приймати рішення залежно від ситуації, що склалася, та від того, наскільки впевнено він готовий проводити процесуальну дію самостійно, без допомоги осіб, які є компетентними в тих чи тих питаннях.

Під час розслідування шахрайства стає у пригоді допомога спеціаліста щодо ідентифікації особи за ознаками зовнішності та складання її комп'ютерного композиційного портрета. Складання комп'ютерного композиційного портрета передбачає застосування такого програмного забезпе-

чення: програми уведення вихідних даних про зовнішність особи, яку розшукують; програми розпізнавання й пошуку схожих зображень у цифровій базі даних системи; програми формування рекомендаційного списку зображень, що найбільш схожі з вихідним зображенням; програми створення кольорових фотореалістичних зображень обличчя чоловіків і жінок будь-якої етнічної групи; програми редагування, масштабування й модифікації зображення. Натомість на практиці трапляються випадки, коли потерпілий (свідок) погано запам'ятав чи взагалі не мав можливості побачити обличчя шахрая, але він запам'ятав особливості його ходи, рухів, фігури, голосу. У цих випадках доцільно під час допиту продемонструвати потерпілому (свідку) відеомасив, що складається спеціалістом з низки відеосюжетів, відібраних у базі відеоданих системи на підставі отриманих від потерпілого (свідка) відомостей про зовнішність особи, що розшукується (або з огляду на спосіб здійснення злочину) [4].

Доцільно залучати спеціаліста й під час застосування науково-технічних засобів, а саме звуко- та відеозапису в разі проведення слідчих (розшукових) дій. Адже слідчий має зосередитися на психологічному контакті з допитуваною особою, а не на технічній складовій. Особливо актуальною стає участь спеціаліста під час проведення допиту та впізнання у режимі відеоконференції.

Застосування комп'ютерних технологій для вчинення шахрайських дій є підставою для залучення системного

адміністратора, системного оператора; спеціаліста у сфері мережевих технологій та систем зв'язку (за умови застосування для дистанційного передавання даних каналів електрозв'язку); іншої категорії спеціалістів (інженера-електрика, спеціаліста супутникових систем зв'язку, оператора стільникових, пейджингових, інтернет-мереж тощо) [5].

Особливо нагальним є питання щодо залучення під час проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій (обшуку, огляду, тимчасового доступу до речей і документів тощо) спеціаліста у сфері застосування комп'ютерних технологій, який допомагатиме слідчому виявити, правильно зафіксувати та вилучити віртуальні (інформаційні) сліди. До того ж такий спеціаліст стане в пригоді для визначення напряму проведення експертних досліджень та формулювання питань для проведення експертизи.

Сучасні інноваційні досягнення, технологічні та програмно-технічні рішення значно розширюють можливості правоохоронних органів, надаючи їм усі необхідні інструментарії для отримання (вилучення) процесуально значущих даних із електронних (інформаційних) засобів та систем, які значно скорочують час проведення слідства, уніфікують дії правоохоронців, що надалі сприяє успішному доведенню справи до суду. У цьому контексті до одного із сучасних технічних нововведень може належати апаратно-програмний комплекс *Cellebrite UFED*, за допомогою програмного забезпечення якого можна

вилучити (копіювати) із мобільного терміналу, зокрема, стільникового радіотелефону, важливі для правоохоронних органів дані, здатні допомогти правоохоронцям установити факти причетності особи до вчинення кримінального правопорушення, наприклад, телефонні книги, фотографії, відеозаписи, текстові повідомлення, журнали викликів, дані *ESN* і *IMEI*; а згодом слідчий збирає дані у звіт для проведення досліджень і збору доказів тощо. Зазвичай до зазначених дій слідчий залучає працівника оперативно-технічного підрозділу як спеціаліста згідно зі ст. 71 КПК України. До того ж (відповідно до п. 1 ч. 5 ст. 71 КПК України) спеціаліст, прибуваючи за викликом слідчого, дізнавача, прокурора, суду повинен мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади. Тому слідчий інформує з місця події свого керівника про необхідність залучення відповідного спеціаліста з апаратно-програмним комплексом *Cellebrite UFED* [6].

Як свідчить аналіз кримінальних проваджень щодо шахрайства, окрім загальних завдань, спеціаліст виконує й такі функції: надання консультацій щодо правильного увімкнення технічних пристроїв, пошуку файлів, доступу до хмарних сховищ та операційної системи тощо (78 %); здійснення допомоги у правильному вилученні комп'ютерної техніки та інформації, що міститься на жорстких, віртуальних дисках тощо (81 %); допомога в огляді функційної частини комп'ютера і зовнішніх носіїв даних, а також технічної документації (81 %)

тощо; допомога у подоланні системи захисту комп'ютерної інформації та проведенні аутентифікації доступу до комп'ютера або телефона конкретного користувача (62 %) тощо.

Отже, специфіка шахрайства зумовлює необхідність запрошувати спеціалістів різних профілів для проведення низки слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Їхня кваліфікація залежить від того, у якій саме сфері здійснено шахрайське посягання. Особа, яку залучають для проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, повинна бути компетентною в наданні допомоги у виявленні фактів, які може пропустити слідчий через його непоінформованість щодо спеціальних питань, термінів тощо.

Перелік джерел посилання

1. Плетенець В. М., Балюра А. О. Можливості використання спеціальних знань при допиті неповнолітнього. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 142—145. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/2742> (дата звернення: 04.04.2025).
2. Циркаль В. В. Деякі особливості тактики допиту за участю спеціаліста. *Криміналістика та судова експертиза*. 1981. Вип. 22. С. 52—54.
3. Бідняк В. А. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2020. 265 с.
4. Мартиненко І. В. Криміналістичне дослідження інформації про зовнішність особи методами та засобами інформатики : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 202 с.
5. Самойленко О. А. Виявлення та розслідування кіберзлочинів : навч.-метод. посіб. Одеса, 2020. 112 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/44681c8c-9b7d-4a36-8d30-7ffcd5a9047e> (дата звернення: 04.04.2025).
6. Кобець М. В. Апаратно-програмний комплекс «cellebriteufed» як засіб отримання інформації з мобільних терміналів. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану* : мат-ли міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30.03.2023). Київ, 2023. С. 70—73. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/68156e95-0e16-4e45-aec7-4fdf23111bf0/content> (дата звернення: 04.04.2025).